

La carrera diplomàtica de Josep Carner

Jaume Subirana

Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, Espanya

Carles Casajuana

Escriptor i diplomàtic

Abstract Carner was a renowned writer when he started his diplomatic career in 1920. He was considered the most eminent living Catalan poet and had an important presence in the social and cultural scene in Barcelona. His joining the Spanish consular service came as a bombshell. From then on he never again lived permanently in Catalonia, although he kept in touch and came back frequently until the Civil War. This article provides a detailed description of Carner's diplomatic endeavours (and biography) based on his file at the Spanish Foreign Affairs Ministry's archive, and it includes a final table that summarises all the jobs, postings and dates of his diplomatic career.

Keywords Josep Carner. Diplomacy. Republic. Exile. Letters. Genoa. Costa Rica. Le Havre. Hendaye. Beirut. Brussels. Catalan Literature.

Sumari 1 En Carner se'n va. – 2 L'expedient de José Carner Puig-Oriol. – 3 Primeres destinacions: Gènova i Costa Rica. – 4 Retorn a Europa. – 5 Al servei de la República. – 6 Darrers actes.

Peer review

Submitted 2021-08-05
Accepted 2022-03-22
Published 2022-06-22

Open access

© 2022 | Creative Commons Attribution 4.0 International Public License

Citation Subirana, J.; Casajuana, C. (2022). "La carrera diplomàtica de Josep Carner". *Rassegna iberística*, 45(117), 117-144.

DOI 10.30687/Ri/2037-6588/2022/18/007

1 En Carner se'n va

Josep Carner i Puig-Oriol va ser diplomàtic durant divuit anys de la seva vida, de l'u de gener de 1921, en què va ingressar al cos consular, fins al 31 d'octubre de 1938, en què va cessar com a ministre conseller a l'ambaixada d'Espanya a París. La seva va ser una carrera relativament curta per dos motius: primer, perquè va ingressar-hi quan ja tenia trenta-sis anys, una edat bastant més alta que la mitjana. I segon, perquè la derrota de la República, a la qual Carner es va mantenir fidel, va implicar la seva depuració per part dels vencedors de la Guerra Civil. Entre 1921 i finals de 1938, durant aquests divuit anys, l'escriptor va tenir com veurem set destins a l'estranger i un a Madrid.¹

Carner era ja un escriptor consagrat quan va optar per la carrera diplomàtica, l'any 1920. Era considerat el primer poeta català viu, escrivia als diaris -hi va haver un moment que era el pal de paller de *La Veu de Catalunya-*, havia estat director literari de l'Editorial Catalana, feia conferències i tenia una considerable presència a la vida social i cultural de Barcelona. Amic d'Unamuno i d'Ortega, també era conegut a les tertúlies literàries de Madrid. El seu ingrés al cos consular espanyol va provocar una veritable commoció; alguns a Barcelona ho van considerar una deserció. Encara avui se'n discuteixen els motius, però en general s'accepta que ho va fer per raons econòmiques: s'havia casat (el 1915), tenia dos fills i un pare al seu càrrec, tenien un cert nivell de vida i els alts i baixos de la professió literària no li semblaven apropiats per a un pare de família. Desaparegut l'any 1917 Enric Prat de la Riba, el seu protector, temia a més trobar-se en algun moment sense mitjans.

A partir de l'ingrés en la carrera diplomàtica Carner ja no va tornar a viure mai més de forma permanent a Catalunya, tot i que hi va mantenir sempre un contacte molt estret i fins a la Guerra Civil hi retornava sovint. Un cop li van preguntar si s'enyorava i va dir que no, perquè vivia «com si dues illes més enllà hi hagués la Rambla».² Sempre es va adaptar bé als llocs on va anar destinat. Com explica Pere Calders en la seva breu biografia (1964, 40), Carner sabia trobar el cos-

---

Aquest text va formar part de la recerca del projecte *Cartografia de la modernitat hispànica. Xarxes literàries transnacionals i mediadors culturals (Espanya-Llatinoamèrica, 1908-1939)* (FFI2016-76055-P). Els autors volen deixar constància del seu agraïment per l'ajut i els suggeriments de Jordi Cornudella i Jaume Coll Llinàs. Una versió abreujada va ser publicada, en castellà, a *Revista de Occidente* (núm. 443, abril 2018).

1 Això, avui, no seria possible. En aquests moments cap diplomàtic no pot passar més de nou anys seguits destinat a l'estranger, i la durada mitjana dels càrrecs és de tres o quatre anys; de manera que, en vint anys, el normal seria que un funcionari anés destinat tres o quatre cops a l'estranger i hagués fet una o dues estades al ministeri.

2 Melcior Font, «Conversa amb Josep Carner», *La Publicitat*, 27 de gener de 1927 (Carner 1986, 270).

tat més positiu dels llocs i es mentalitzava com si hi hagués de viure per sempre més. També va mantenir la seva activitat com a escriptor publicant llibres i amb una important presència als diaris: col·laborava a *La Veu de Catalunya* i, a partir de 1928, a *La Publicitat*. En castellà, va col·laborar a *El Sol* de 1925 fins al 1936. Malauradament, la vida consular i diplomàtica no li va proporcionar la seguretat econòmica que esperava. Amb l'excepció dels primers destins a Gènova i a Costa Rica, sempre va haver de fer números per arribar a la fi de mes, i va passar per moments d'estretor real. Fins i tot als consolats en què va tenir més feina, com a Le Havre, va haver de continuar escrivint articles i fent traduccions per arrodonir els seus ingressos. De fet, va tenir sempre al cap la possibilitat de tornar a Barcelona, i en diverses ocasions va moure fils per aconseguir una feina a la capital catalana que li assegurés una mínima folgança, com veurem, però no se'n va sortir.

2 L'expedient de José Carner Puig-Oriol

Tot plegat, això és el que ara podem documentar millor, i el que pretén el nostre article. Els documents que conté l'expedient personal de l'escriptor català a l'arxiu del Ministerio de Asuntos Exteriores (d'ara endavant, MAE) permeten reconstruir amb detall la seva trajectòria com a diplomàtic. L'expedient, a nom de «José Carner Puig-Oriol», forma part de l'arxiu del Ministerio, conservat a Madrid, a l'edifici de la Plaza de la Provincia, fins que va ser traslladat, l'any 2013, a l'Archivo General de la Administración a Alcalá de Henares, on avui es pot consultar.

L'escriptor va presentar la instància per prendre part a les oposicions d'ingrés al cos consular el 29 de setembre de 1920. Ho va fer amb tanta precipitació que va haver de demanar que li permetessin enviar el títol de Dret més endavant («dentro de brevísimos días y por descontado antes de empezar los ejercicios», va escriure a la instància) dient que l'havia extraviat. És possible que fos així, però també és possible que algú presentés la instància per ell i Carner no tingués temps de fer-li arribar el títol abans del termini. A l'expedient hi ha també un certificat de bona conducta signat per l'alcalde de l'«Alcaldía Constitucional de Sarriá» el 25 de setembre de 1920, on es fa constar que Carner hi resideix des de fa 4 anys i 11 mesos (en una torre al carrer Pomaret, d'ençà del retorn de Xile casat amb Carmen de Ossa y Vicuña).

A l'expedient no hi consta la data de les oposicions. Segons Albert Manent (1982, 215) es van celebrar durant la primera quinzena d'octubre de 1920. Una carta a Joan Grau de 15 d'octubre de 1920 diu «sóc a Madrid preparant unes oposicions, tancat en un recó de l'Ateneu, i estudiant, sense llegir més que llibres. [...] Totseguit que torni a Barcelona, que deurà ésser d'aquí uns vint dies, aniré a saludar-lo» (Epistolari 1997b, 55). En tot cas devien ser aviat, perquè el primer

de gener de 1921 el ministre d'Estat (com s'anomenava el ministeri d'Afers Exteriors fins al 1938), el marquès de Lema, li comunica per ofici –amb còpia a l'ambaixada a Roma i al consolat general de Gènova– que, havent obtingut el número 4 a les oposicions, el nomena vice-cònsol al consolat general d'Espanya a Gènova. Manent parla de possibles recomanacions, i cita una carta «d'un tal Carlos García Alonso» (1982, 215), que és l'única cosa sobre el tema que apareix als arxius del MAE: García Alonso hi consta com a professor, cosa que vol dir que no era membre de la carrera diplomàtica ni consular, ni funcionari del ministeri (potser era membre del tribunal, o algú amb influència sobre algun membre d'aquest). En aquesta carta, dirigida al granollerí Josep Maluquer i Salvador, director de l'Instituto Nacional de Previsión, García Alonso diu: «le acuso recibo de su atenta carta, en la que manifiesta su vivo interés por el opositor a la carrera consular Sr. Carner Puig Oriol y tendré mucho gusto en poderle comunicar noticias favorables a sus deseos»(Manent 1982, 215). Costa de creure que aquesta recomanació tingués gaire impacte, per dues raons. La primera, perquè la carta està datada el 15 de desembre, quan ja es devien haver celebrat part dels exercicis, si no tots. I, segona, perquè el to de Carlos García Alonso no revela cap proximitat especial amb Maluquer ni cap interès especial a complaure'l. Simplement, li diu que espera poder-li comunicar notícies favorables ben aviat (és a dir, que creu que Carner ha aprovat els exercicis i que ja l'hi confirmarà). Carner devia aprovar perquè li sobrava cultura i preparació, coneixement d'idiomes i seguretat en si mateix per superar les proves, i també perquè als membres del tribunal no els importava qui fos. Com a bons funcionaris, el que els devia importar era que fes bé els exercicis i que complís els requisits especificats a la convocatòria. Si, a part d'això, eren sensibles a les recomanacions o a les influències de tercers com Josep Maluquer, no ho sabrem mai.

En aquells moments, les expectatives de Carner eren molt altes. Pere Calders cita una anècdota que Plàcid Vidal explica en el seu llibre *L'assaig de la vida*: l'any 1920 l'estudiós Albert Schneeberger volia fer una antologia dels poetes catalans contemporanis. Havia escrit diverses vegades a Carner i no en rebia resposta (Schneeberger [1922]). Va insistir a través d'un tercer, però es veu que Carner va afirmar:

Digueu a Schneeberger que no s'amoïni per a comptar-me a mi en la seva antologia, que ara, a mi, em preocupa una altra cosa molt diferent d'això, i si em surt bé, com espero, ja no pensaré mai més a fer literatura! (1964, 76)

Celebrem amb Calders que el poeta s'equivoqués i que l'ingrés a la carrera consular no el privés de continuar escrivint. En tot cas, seguint les consideracions del contista, el que és indiscutible és que la carrera diplomàtica havia de convertir Josep Carner en un viatger.

---

3 Primeres destinacions: Gènova i Costa Rica

Carner va prendre possessió al consolat d'Espanya a Gènova el 14 de març de 1921 (a l'epistolari hi ha una carta a Pin i Soler dataada el 12 de gener des de Barcelona, i una altra a Jaume Bofill i Mates, 'Guerau de Liost', del 13 ja des de Gènova).³ L'expedient conté dos documents de gran interès sobre aquesta etapa inicial de la seva carrera. El primer és un ofici de 2 de gener de 1921 del ministre d'Estat al Cònsol General d'Espanya a Gènova enviant-li un article sobre Carner publicat pel diari *El Imparcial* el 30 de desembre de 1920 amb el títol «Un Cònsul separatista». El text de l'article, signat per Adolfo Marsillach⁴ i publicat a la secció «Cartas catalanas» sota l'epígraf «De nuestro redactor en Barcelona», està carregat de verí. Marsillach acusa Carner de «probado furor separatista» i d'haver publicat «los más terribles sarcasmos contra España, contra su presente, su pasado, sus glorias y sus hombres representativos». Se sorprèn que hagi ingressat al cos consular, es pregunta com s'ho farà per conciliar «su odio a España con el deber de velar por los intereses morales y materiales de España y los españoles» i, finalment, subratlla amb to sarcàstic la diferència entre la tolerància de l'Estat espanyol, que admet un separatista com Carner en un dels seus cossos més selectes, i el suposat sectarisme de l'administració catalana, que segons ell mai no admetria ningú que no combrégués amb les idees catalanistes:

La Constitución española da acceso a todos los españoles a los cargos públicos, y dentro de la Monarquía se puede ser empleado, magistrado, catedrático, militar, cónsul, sin previa abdicación de la fe política. En la Mancomunidad, en el Ayuntamiento de Barcelona y en todo donde mandan los catalanistas no sucede lo propio. Yo, republicano, socialista, jaimista, anarquista, separatista, pero ciudadano español, tengo opción a todos los cargos del Estado español; pero yo, catalán, no tengo, ni mis hijos tampoco, por el hecho de sentirme español, opción a ningún cargo de la Mancomunidad ni de organismo oficial alguno manoseado por los separatistas. De derecho, claro que sí; pero de hecho, yo y mis hijos, y cuantos se encuentran en mi caso, estamos excluidos de todos los cargos públicos cuya aprobación u otorgación dependa de los nacionalistas. Aunque hiciésemos las más brillantes oposiciones se-

3 Al final de l'article hem inclòs una taula amb el resum dels llocs, càrrecs i dates (de presa de possessió i cessament) de les diverses destinacions de la carrera diplomàtica de Carner.

4 El periodista barceloní Adolfo Marsillach i Costa (1868-1935), simpatitzant de Lerroux i conegut anticatalanista, avi del director teatral del mateix nom. El 1903 havia publicat *Catalanistas en adobo*.

ríamos recusados. No olviden esto aquellos inocentes liberales y socialistas que, por ignorancia de lo que aquí pasa, favorecen con su quijotismo la causa catalanista. (Marsillach 1920)

El marquès de Lema, amb un esperit més burocràtic que no pas polític, i sense deixar-se arrossegar per l'encesa prosa de l'articulista d'*El Imparcial*, apunta al nou superior de Josep Carner que «La lectura de la crònica en cuestión bastará para que, procediendo V.S. con todo el tacto y discreción propios del caso, ejerza sobre su nuevo subordinado toda la vigilancia necesaria para venir en conocimiento de si realiza en Génova alguna labor de índole separatista» i que si ho fa l'hi comunicui sense retard «a los efectos que pudieran resultar oportunos».⁵ És a dir: es va limitar a informar el cònsol general, confidencialment, del contingut de l'article perquè ho tingués present i per si observava cap actitud estranya en el nou vice-cònsol, però ho va fer sense donar gaire crèdit a l'articulista ni comprometre la futura carrera de Carner.

El segon document d'interès, relacionable amb l'anterior, és la transcripció -manual, en un paper de la sotssecretaria- d'un paràgraf d'un despatx de 9 de gener (cal imaginar que de 1923 o 1924), en el qual el Cònsol General a Gènova, que deixa el càrrec, parla del personal que ha tingut a les seves ordres. I diu:

Al cesar em mi cargo cumplo con un grato e ineludible deber expresando a VE lo satisfecho que he quedado de los Servicios de este personal consular, tanto del Señor Vice-Cónsul Don José Carner, como del Canciller D.G. Ratto. Me permito señalar muy especialmente al superior conocimiento de VE las dotes eminentes y nada comunes del señor Carner. En los tres años que he tenido la dicha de colaborar con él he tenido ocasión de apreciar varias veces su inteligencia como funcionario (pues bastante conocido es como eminente hombre de letras), su celo, su tacto, su dignísima manera de representar a España y tantas otras cualidades que hacen de él un funcionario que cuando ocupe un puesto de Jefe en el extranjero honrará a la Carrera Consular.⁶

Cal imaginar que l'articulista d'*El Imparcial* no va tenir mai accés a aquest document, que mostra que, al ministeri d'Estat, no tothom compartia la seva bel·ligerància.

La carrera consular era un cos de funcionaris especialitzats en la defensa i protecció dels interessos dels ciutadans espanyols a l'es-

---

⁵ Expedient de Josep Carner al MAE, avui a l'Archivo General de la Administración, Alcalá de Henares (Madrid).

⁶ Expedient de Josep Carner al MAE.

tranger, amb funcions comercials, culturals, notarials i registrals. Estava a cavall entre el cos diplomàtic, el notarial i el de registradors, i feia també funcions que avui correspondrien als consellers i agregats comercials de les ambaixades. Era un cos de menys brillantor que el diplomàtic, que assumia la representació política de l'Estat a l'estranger. Els ambaixadors eren normalment del cos diplomàtic, no del consular, i es convertien en els superiors dels còsols destinats al país. Potser per això el 23 de setembre de 1921 Carner signa una instància sol·licitant prendre part en l'examen d'aptitud per a la Carrera Diplomàtica. El 20 de maig de 1922 el ministeri li concedeix permís per traslladar-se a Madrid a participar en les oposicions, que havien de començar el dia 16 de juny. Però no consta al seu expedient que Carner fes l'examen d'ingrés a la carrera diplomàtica. Podem pressuposar que va desistir de fer-lo en assabentar-se que els dos cossos s'anaven a fusionar i que, per tant, ja no era necessari. Finalment la unificació dels dos cossos es va produir per Decret Llei de 29 de setembre de 1928.

A Carner, la nova professió consular no li desplaça en absolut. En una carta des de Gènova al seu amic i confident Jaume Bofill i Mates, de 19 de setembre de 1922 escriu: «La vida consular és bastant agradable, i a estones molt pintoresca» (Epistolari 1994a, 131). En una altra carta (datada en aquest cas l'agost de 1923) diu: «La vida consular segueix sense fer-me gaire nosa, i deixant-me, jo diria, fonamentalment indemne» (1994a, 141). Josep Pla visita l'escriptor a Gènova l'any 1922 i el troba molt satisfet. Està envoltat d'atencions i fa l'efecte d'haver-se alliberat d'una càrrega: «Ara puc fer versos nit i dia», li diu Carner, exultant (Pla 1968, 236). Econòmicament, la seva situació és molt millor que Barcelona. El sou com a vice-cònsol era de quatre mil pessetes anuals, més sis mil en concepte de despeses de representació. A això segurament calia afegir-hi la part que li correspongués dels anomenats *drets obvencionals*, unes taxes consulars que formaven part de la retribució dels còsols. La quantitat variava de consolat en consolat, segons l'activitat que hi hagués, i en general eren poca cosa,⁷ però en alguns llocs podien representar un complement considerable; en tot cas, cal suposar que, a Gènova, a Carner com a cònsol adjunt només n'hi corresponien una petita part. En una altra carta a Bofill i Mates del 15 de juny de 1921, uns mesos després d'instal·lar-se a Gènova, Carner escriu:

Si la lira puja gaire més, la vida podrà fer-se aquí més àrdua (per bé que ara gairebé tot comença a baixar de preu). Però si la lira

---

⁷ En una carta a Lluís Nicolau d'Olwer de 27 de maig de 1931, Carner parla de les despeses de representació i de «certes altres miques (modestíssimes, però) que ajuden el Cònsol a l'estranger» (Epistolari 1995b, 404).

es mantingués així com està, la situació és més aviat riolera. El darrer dia de juny el sou se'm convertí en 1.700 lires, i els extrems – el mes fou especialment concorregut – en altres 1.700, si fa no fa. N'hi ha per a estalviar unes 400 lires al mes –que d'aquí dos anys seran 400 pessetes–; és poca cosa però hi ha una gran diferència d'aquesta situació amb la de Barcelona, on tenia un dèficit de 400 pessetes mensuals i, naturalment, no em retia absolutament res la casa del carrer de Pomaret. (Epistolari 1994a, 115)

Del final de la citació cal deduir que havia llogat la seva casa de Barcelona i obtenia així un ingrés extra.

Durant els anys en què està destinat a Gènova, Carner torna a Barcelona amb freqüència. Del 23 al 27 de març de 1922, per exemple, fa cinc conferències sobre Itàlia a la sala de sessions de la Generalitat. I no deixa de treballar: el 8 d'agost de 1923 escriu a la seva amiga M. Antònia Salvà: «Etic col·laborant en 3 diaris, i prepar la col·lecció relativament completa dels meus versos» (Epistolari 1997c, 313). L'any següent publicà l'extensa antologia *La inútil ofrena*. L'escriptor considera la possibilitat de tornar a viure a Barcelona si hi troba una ocupació que li permeti mantenir la família dignament.⁸ En una carta a Jaume Bofill i Mates del 15 de novembre de 1922 ja havia enumerat

quatre coses que poden ésser base per a una conversa *definitiva* a Barcelona: A) No tinc cap escrúpol en guanyar-me la vida servint empreses amb les quals no em lligui una compenetració mística, mentre no se'm presenti una opció garantida al desenrotllament d'una activitat que tingui les seves arrels en les meves íntimes conviccions. B) No crec que –llevat de dos o tres casos d'amistat, dels quals regracio Déu– ningú hagi de tenir cap interès en els meus destins personals. Ni ningú està obligat a res en benefici meu. Hi havia una obligació moral de fer tornar en Fabra a Barcelona... Però ni jo em crec en cap ordre extraordinari, ni la meva tasca, com la d'ell, s'ha de localitzar a Catalunya: un nombre enorme d'obres literàries interessants han estat escrites per llurs autors lluny del país d'origen. C) Per a comprendre l'abast precís de la meva lletra anterior, cal tenir en compte

---

⁸ L'espanten també perspectives com la que veu a l'horitzó l'estiu de 1923, quan el company de carrera que el precedia a l'escalafó va ser nomenat cònsol a Pernambuco, al nord-est del Brasil, i hi va renunciar, per la qual cosa Carner creia que hi hauria d'anar ell, i va escriure a Miquel Utrillo una llista de les opcions que tenia «davant aquest nomenament, per a mi inacceptable» (Epistolari 1994b, 179). La millor opció de la llista inclou demanar a Utrillo que el recomani al Ministre «perquè se'm faci entrar en una combinació de personal que permeti de dar-me un bon consolat, excloent sobretot els països tropicals» (1994b, 180).

que les circumstàncies, ara, són completament diverses. Mentre hi havia una sola unitat política a C., i aquesta no era antagònica, en son temperament, envers la meva actual ocupació, jo podia esperar tant com calgués la cristallització d'una solució barcelonina. T'asseguro que hauria esperat anys i panys. Però ara el termini és urgentíssim. No puc escriure a La Publicitat i romandre al Cos Consular, ni puc acceptar una solució barcelonina que, no essent òbviament perfecta i definitiva, em deixés un dia, per qualsevol escrostonament, la recança d'haver clos a la meva família, per sempre més, la possibilitat d'una vida decorosa. (Epistolari 1994a, 133-4; cursiva a l'original)

Les gestions per tornar a Barcelona no van fructificar,⁹ i el 12 de juny de 1924 Carner va ascendir a Cònsol de segona classe i va ser destinat al consolat a San José de Costa Rica («un país que crec que realment existeix», escrigué), on va prendre possessió el 10 d'octubre de 1924 i va cessar el 15 de novembre de 1926. El sou era sensiblement més alt que a Gènova: 7.000 pessetes anuals, més 8.000 de despeses de representació i 5.000 de despeses ordinàries (més els drets obvençionals, que no devien pujar gaire perquè el consolat a San José no devia tenir gaire activitat). Carner va marxar a Amèrica tot sol, deixant la dona i els dos fills, Anna Maria i Josep, a Barcelona, perquè no volia exposar-los a les deficientes condicions de salubritat del país. Com escriu a Jaume Bofill el 26 de juny de 1924, encara des de Gènova: «Donat el clima i certes peculiaritats del lloc (febres, disenteria, freqüents sotragades sísmiques), no hi portaré pas la meva família, que romandrà en algun poblet francès o suís» (Epistolari 1995a, 58). Finalment s'establiren a Caldetes, perquè, com Carner explica a Guerau en una altra carta, el 25 de juliol, «calia que la me-

⁹ En una carta a Bofill i Mates de 26 de juny de 1924, Carner escriu: «La màxima del meu cosí que ja et vaig retreure (Catalunya és massa pobre per a mantenir uns quants literats) es demostra constantment vera. En C., que fou aquí, digué que volia conjuminar algun mitjà per a portar-me a Barcelona. L'ofertament concret que ha vingut després és no solament d'una precarietat alarmant, sinó d'una migradesa commovedora» (Epistolari 1995a, 58). La «C.» correspon a Francesc Cambó: el dia abans el cònsol i poeta havia escrit al pare Miquel d'Esplugues: «En Cambó m'ofereix no pas la direcció de 'La Veu', sinó una subdirecció a les *ordres* d'En Pellicena. Això em fóra completament indiferent, des del punt de vista de l'amor propi. Des del punt de vista tècnic, és una equivocació. Posar l'home que ha de fer una cosa nova a les ordres del que feia la vella, és esterilitzar-los tots dos. Però hi ha encara altres punts de vista greus: l'un és que en Cambó afirma que no pot respondre de cap duració del meu comés, l'altre és que m'ofereix per un treball, concebut com a absorbidor de tots els meus instants, la quantitat de 700 ptes. mensuals que és un terç del que guanyo aquí, i em resulta completament insuficient per a viure àdhuc afegint-hi unes 200 ptes. mensuals que segons en Cambó em podria guanyar treballant per la Bernat Metge o l'Editorial (guanyos eventuals malsegurs, sobre els quals no puc fonamentar el meu presupost). Cal doncs -això li dic en confiança- romandre a la carrera consular» (Epistolari 1994c, 212).

va dona es trobés en condicions topogràfiques per vetllar certs interessos meus» (1995a, 59). En aquests anys de Costa Rica l'escriptor aposta per fer-se un sobresou escrivint també a la premsa en castellà: Josep M. Figueres (2016) ha comptabilitzat per exemple, de novembre de 1925 a novembre de 1926, 59 articles i 12 poemes signats amb el seu nom al *Diario de Costa Rica*, a més de 84 articles signats amb el pseudònim Flaminio i 24 amb el pseudònim Ascanio.¹⁰ El 14 de novembre de 1924, un mes després d'haver-hi arribat, Carner descriu així el país al seu amic Xavier Tusell:

Imagina't la Barceloneta, amb cases que, en general, no tenen més que planta baixa, i amb carrers sense empedrar, i tot això voltat d'un paisatge pirinenc -les muntanyes fan tot el tomb de l'horitzó-. Les diversions són uns quants cinematògrafs i uns concerts estridents de música militar en una plaça; els nois van per un cantó, les noies per un altre, i es miren i glateixen. Les esglésies tenen un aire de cosa provisòria, feta de cartró pedra. Algunes botigues agradables, i un bellíssim parc, que és un tros de naturalesa poc intervinguda, però enciser, travessat per un torrent remorós: lloc simpàtic per a passar-hi una estona durant els quatre mesos de vent i de pols que aquí anomenen estiu, però impracticable els altres vuit mesos de l'any que es caracteritzen per llur perseverància a donar l'aigua per l'amor de Déu. (1994d, 364-5)

A l'expedient corresponent al consolat general a Costa Rica de l'arxiu del MAE hi ha dos documents que ajuden a fer-se una idea de les condicions de vida al país. El primer és un despatx del predecessor de Carner al càrrec, datat el 20 de març de 1924 -mig any abans de l'arribada del poeta-, informant sobre un terratrèmol que havia tingut lloc el 4 de març. El despatx il·lustra bé la precària situació del cònsol, que va haver d'abandonar amb la família l'hotel en què residia (cosa que vol dir que el consolat no tenia residència oficial) sense poder emportar-se'n res, «teniendo que lamentar hoy día, en parte por la destrucción ocasionada por los terremotos y en parte por el pillaje consiguiendo, la pérdida de casi todo cuanto poseía en ropas, alhajas y dinero, y siendo, por lo tanto, su (mi) situación sumamente crítica». El segon document és un despatx del successor de Carner, de 29 de desembre de 1927, sol·licitant autorització per a la compra d'un pal per a la bandera. L'inventari que el cònsol hi fa dels escassos béns i mobles del consolat fa palesa la modèstia extrema de la oficina de l'Estat en aquella terra llunyana. El 24 de desembre de 1924, dos

---

10 Una part d'aquests textos es poden llegir a *Prosas escogidas. Homenaje a Josep Carner* (Prosas 1981), format amb material aplegat per Guillermo Díaz Plaja en una estada a Costa Rica. Devem aquesta informació a Jordi Cornudella.

mesos i mig després d'arribar a Costa Rica, Carner demana un permís d'un mes per motius de salut. El Ministeri li respon amb un telegrama el 31 de desembre concedint-li el permís per a un mes «estrictament». Sens dubte és la tornada a què fa referència el poema «Retorn (1925)» de la secció «Lloc» de *Poesia*, quan diu allò de «retornat per llarga via, | mig esquerp venia a tu, | recordant les flors vermelles | del gran bosc sense camí | i burxant-me les orelles | l'eternal ressò marí» (Carner 1992, 186). Carner retorna a Barcelona a la primavera (el *D'Ací d'Allà* d'abril de 1925 diu que «ha tornat a establir el seu domicili a Barcelona», i el 15 d'abril surt a *La Veu* el poema «Retorn», que serà el «Retorn (1925)» de *Poesia*).¹¹ Però l'estada no va ser d'un mes: un cop a Espanya, Carner demana al ministeri una pròrroga per ocupar-se d'assumptes particulars que reclamaven la seva presència al país i no va tornar a Costa Rica fins a l'octubre. Podem imaginar que va allargar el permís tant com va poder per estar amb la família. Durant aquells mesos de 1925 va publicar dos llibres: *Les bonhomies*, al maig, i *El cor quiet*, al juny, i va escriure profusament a *La Veu* i va començar a col·laborar regularment al diari madrileny *El Sol* (Manent 1982, 244).

L'allargament del permís va causar preocupació al Ministeri. La persona que va quedar a càrrec del consolat –un tal Güell– va escriure-hi dient que se n'havia fet càrrec el primer de juny i no rebia els emoluments que reglamentàriament li corresponien. Això va motivar una carta d'un alt funcionari a Carner del 12 d'agost demanant-li que «adoptes las medidas necesarias para satisfacer los justos y naturales deseos del señor Güell»¹² i ordenant-li que retornés a Costa Rica. El ministre d'Estat es dirigí per telegrama al governador civil de Barcelona el 4 de setembre del 1925 demanant-li si havia lliurat la carta a Carner, i afegia que «según me informan dicho Cónsul escribe en *La Veu de Catalunya* y urge conocer su decisión sobre reintegrarse a su puesto».¹³ El governador civil respon el 5 de setembre que la carta va ser lliurada a Carner. El 15 d'octubre, el ministre d'Estat es tornà a adreçar per telegrama al governador civil de Barcelona demanant-li que s'assegurés que Josep Carner havia embarcat en el vapor Napoli el dia 2 d'octubre. La resposta devia ser afirmativa, perquè l'expedient no conté res més sobre l'assumpte.

Tot plegat, doncs, Carner no va passar més d'un any i mig a Costa Rica. En cap lloc ho diu obertament, però l'estada no li devia resultar gaire agradable, fos perquè es va haver de separar de la família, perquè el món llatinoamericà no era del seu gust o perquè la vida al

---

11 Novament, la informació prové de Jordi Cornudella.

12 Expedient de Josep Carner al MAE.

13 Expedient de Josep Carner al MAE.

tròpic no li provava. L'exuberància de la vegetació, que comparava «a certes enamorades que es precipiten sobre un hom plenes de plomes, de pells, de perfums, de penjarelles, de pintaments i us matxuquen i us ofeguen en una abraçada sense saviesa» (Carner 1994, 24), no feia per a ell. En un poema que va escriure en tornar d'Amèrica –«Pas-sades les Açores», recollit a *El veire encantat* (1933)– se n'acomia da d'una manera prou reveladora: «Adéu, Tròpic obès!».

El 27 d'agost de 1926, Josep Carner és nomenat cònsol a Mogador, a la costa atlàntica del Marroc francès, però no va arribar a prendre possessió del càrrec. Albert Manent sosté que la destinació era un càstig per una facècia irreverent amb el general Primo de Rivera¹⁴ i pels articles satírics sobre el dictador que l'escriptor publicava a *La Veu* amb el pseudònim Bellafila,¹⁵ i suggereix que se'n va lliurar per alguna influència dintre de la carrera. Però a l'expedient del MAE no hi ha res que permeti defensar aquesta teoria. Si de cas, semblaria més lògic que fos un càstig per la llarga absència de Costa Rica de l'any anterior. És obvi que al ministeri no els devia fer cap gràcia que Carner abandonés el consolat durant sis mesos tenint permís per fer-ho per un. Aquella situació irregular, a més, va cridar l'atenció sobre els articles que publicava a *La Veu de Catalunya*, que lògicament no devien ser del gust del Directorio Militar.

En tot cas, a l'expedient personal s'hi observa una resignada acceptació de la destinació marroquina per part de Carner. L'1 de maig de 1926 demana un nou permís pretextant una afecció reumàtica. En resposta, el 8 d'agost de 1926 el ministre d'Estat dirigeix un telegrama al Ministre d'Espanya a Guatemala (superior jeràrquic immediat de Carner), en què diu: «Sír vase VE, si no ve inconveniente, comunicar concesión permiso a Cónsul Costa Rica. Indíquele también si aceptaría traslado Mogador».¹⁶ Carner no s'ho pren pas malament. El 15 de novembre comunica que emprèn viatge cap a Espanya amb la intenció de prendre possessió del consolat a Mogador en els terminis reglamentaris. Poc abans, en una carta a Jaume Bofill i Mates de 15 d'agost, havia escrit des de Costa Rica:

14 Manent diu que recorda haver sentit contar a Carles Riba i a Jaume Bofill i Ferro «que Carner féu una subscripció entre la colònia espanyola per tal d'ofrenar un sabre, amb incrustacions de pedres precioses, a Primo de Rivera, i que els diners van ser utilitzats per a un viatge de plaer amb uns amics» (1982, 327). Però d'això, que més que una facècia hauria estat una falta greu, no n'hi ha cap constància a l'expedient diplomàtic de Carner. Hem de deduir doncs que es tracta d'una més de les llegendes que amb el temps anaren guarnint en la distància la figura del Príncep dels poetes.

15 Molts d'aquests articles (escrits i publicats durant el llarg permís de 1925) van ser aplegats al recull *Tres estels i un ròssec* (1927).

16 Expedient de Josep Carner al MAE.

Com potser ja sabràs per la meva dona, és possible que romanguí aquí fins al novembre, i que després d'aquest lloc n'accepti un al Marroc francès, a més curta distància dels llocs pairals, i del centre, on em convé atansar-me de tant en tant a forjar-me, si és possible, millors conveniències en la meva carrera. El possible lloc nou no em desplaï del tot, per bé que hauria preferit quelcom a Europa. Mogador té, diuen, bon clima, els petits poden submergir-se en el francès, i la vida em penso que hi deu ésser barata. I deixaré amb goig l'Amèrica, on hom tendeix a abandonar-hi els cònsols que no sàpiguen o bé no gosin pernejar prou desesperadament per a plantar-la. (Epistolari 1995a, 62)

4 **Retorn a Europa**

El 16 de febrer de 1927, però, Josep Carner és nomenat cònsol d'Espanya a Le Havre, al nord de França, al departament del Sena Marítim. L'expedient del MAE no conté cap informació sobre el que va passar entre novembre de 1926 i febrer de 1927 ni sobre els motius del canvi de destinació. Es pot imaginar que el consolat de Le Havre va quedar lliure i que Carner, potser valent-se d'influències o potser perquè en aquell moment era el funcionari que reunia més condicions per anar-hi, va aconseguir que l'hi adjudiquessin.

Carner pren possessió del consolat a Le Havre el 18 de març del 1927 i en cessa el 17 d'agost del 1932. Era, evidentment, una destinació molt millor que Mogador, i més convenient per a Carner per la proximitat i perquè oferia unes condicions idònies per a la família en termes de salubritat, educació, etcètera, qüestió que com es veu clarament a la seva correspondència per a ell tenia molt pes.

Devia ser un consolat amb molt moviment i molta feina. En una carta a Jaume Bofill de l'estiu de 1927, Carner diu que està

tan enfeinat que no tinc temps ni de respirar (i no cal parlar de l'extrema modèstia dels meus coneixements jurídics). Tinc el canceller, únic company de treball, fora, en vacances; i amb la ironia que és del cas, mai no hi havia hagut en aquest sant lloc tantes empentes, que m'obliguen a venir àdhuc havent sopat per a evitar el retard de la correspondència. (Epistolari 1995a, 69)

A més, com hem llegit, la feina consular a Le Havre li exigeix uns coneixements jurídics que no està segur de posseir i que l'obliguen a estudiar els casos amb deteniment. En una altra carta a Bofill -que era advocat- del 19 d'octubre de 1927 li demana «la millor obra en el mercat de dret civil espanyol, i la més pràctica de dret català (el supervivent)» (1995a, 72). Però, enfeinat o no, no hi ha dubte que Carner es trobava a gust a Le Havre. En aquesta darrera carta a Guerau escriu també:

Nosaltres, aquí, seguim estant-hi a plaer. El meu pare, sorprenentment, hi viu com el peix a l'aigua. La meva dona troba en aquest *havre* encisos horacians, els petits són partidaris entusiastes de llurs escoles, i Anna Maria ha posat el coll, aqueix estiu, en l'estudi del llatí. Jo tasto les delícies d'un vital regolfament no pas incomfortable. (Epistolari 1995a, 71-2; cursiva a l'original)

Econòmicament, però, les condicions no eren gaire favorables. El sou del cònsol era de 9.000 pessetes anuals, més 6.000 en concepte de despeses de representació i 3.375 de despeses ordinàries. Entre una cosa i l'altra, doncs, el sou no era molt diferent del de Costa Rica. Però la vida devia ser molt més cara. En una carta a Guerau de 12 de juny de 1929, Carner parla de «les estretors que, no pas sense eventuals amargueses, hem de suportar; la vida s'encareix a França i els nois es fan grans...» (Epistolari 1995a, 82). Més endavant, en una altra carta de 24 de juny de 1932, escriurà: «La vida es fa més cara, els nois es fan grans i els meus emoluments, pràcticament, s'han escurçat d'un 20%» (1995a, 103). Per arrodonir el sou, Carner escriu articles a *La Publicitat* i fa traduccions, a pesar que la tasca consular li exigeix plena dedicació (durant els anys de Le Havre, traduirà, entre altres coses, tres novel·les de Dickens: *Els papers de Pickwick*, *David Copperfield*, per 2.500 pessetes, i *Les grans esperances de Pip*, per 1.800 pessetes).

L'any 1930, el ministeri d'Estat va obrir un expedient a Carner, a instàncies del ministeri de la Governació, per l'expedició indeguda de set passaports a ciutadans espanyols residents a Espanya, detinguts a Irún quan se suposava que es proposaven passar a França. L'assumpte no és fàcil d'entendre avui, ja que l'Estat està obligat a documentar els ciutadans i a proveir-los de passaport si el necessiten. En aquella època l'expedició de passaports devia estar sotmesa a certes condicions (certificats de bona conducta, etcètera). En tot cas, Carner només estava facultat per proveir de passaports els espanyols residents a la seva jurisdicció, i el fet que uns ciutadans espanyols fossin detinguts intentant travessar la frontera cap a França amb uns passaports expedits a Le Havre era certament irregular. En un despatx del primer de juliol de 1930 adreçat al ministeri, Carner es disculpa dient que l'expedició d'aquests passaports, que reconeix que és indeguda, va ser fruit de la confiança que tenia dipositada en dos ciutadans espanyols residents a la jurisdicció de Le Havre que el van enganyar, i afegeix que aquells dies es trobava malament de salut, «lo que no me consintió la estrecha vigilància a que me obliga mi celo no menos que el sentido de mi responsabilidad». En un ofici de 26 de juliol de 1930 el ministeri d'Estat accepta les explicacions de Carner, però diu que

las aludidas razones, si bien explican lo ocurrido, no justifican plenamente la negligencia, que, aun admitiendo fuera ocasional, ha

permitido la realización de los hechos denunciados a la Dirección General de Seguridad. Por lo tanto, Su Majestad el Rey (q.D.g.) ha tenido a bien disponer que con arreglo al artículo 71 del Reglamento de la Carrera Diplomática, se imponga a V.E. el apercibimiento que en el mismo se menciona.¹⁷

Se li imposava una sanció, doncs, que sense tenir efectes econòmics ni administratius greus constituïa un avís i una petita taca en el seu full de serveis.

5 Al servei de la República

Amb l'arribada de la República, l'abril de 1931, Carner pensa que la seva situació dins de la carrera diplomàtica pot millorar. Lluís Nicolau d'Olwer (1888-1961), diputat electe i bon amic seu des de principis de segle, és nomenat ministre d'Economia del govern provisional. Carner li escriurà demanant-li uns mots de recomanació al ministre d'Estat, Lluís de Zulueta i Escolano (1878-1964), exdiputat per Barcelona:

No sé quin moviment, petit o gran, hi haurà en la carrera consular; però em doldria no ser aprofitat, si convingués, com un element segur, ara que tanta gent es repinta com els estancs. Demés, tard com vaig entrar a la carrera, una prova de confiança m'hi podria millorar. (28 d'abril de 1931, Epistolari 1995b, 403)

Carner tornarà a recórrer a Nicolau d'Olwer diverses vegades en els anys següents en busca d'influència al ministeri. També li demanarà que li obtingui col·laboracions a la premsa sud-americana per arrodonar el sou.¹⁸

Durant aquests anys, a causa de les estretors econòmiques de la seva situació, Carner va tenir dificultats amb el ministeri per la comptabilitat a Le Havre. Aquesta comptabilitat no devia ser fàcil de portar, atès el volum de feina del consolat. Normalment la persona que la portava era el canceller, però Carner va tenir mala sort. Segons la descripció d'un inspector del ministeri d'Estat que va examinar la comptabilitat del consolat l'any 1933, quan Carner ja havia marxat,

La anormalidad en los balances corresponde a la época del Canciller Sr. Bosch, que murió en El Havre. Le sustituyó un joven fran-

---

¹⁷ Expedient de Josep Carner al MAE.

¹⁸ «Quatre articles per mes (dos per cada diari), pagats com allí els paguen, faria molt per a desencaparrar-me» (carta de 4 de juny de 1931, Epistolari 1995b, 404).

cés recién salido de la Escuela de Comercio, con más osadía que conocimiento, quien modificó los balances con tan poco acierto como falta de claridad. | Le reemplazó otro Canciller que según parece no llegó a actuar, al que substituyó el actual Sr. Vals que se limitó a respetar lo hecho por sus antecesores.¹⁹

Carner va deixar que els comptes del consolat se li anessin barrejant amb els personals, cosa que a l'època no devia ser inusual per l'endarreriment freqüent dels pagaments del ministeri –som als anys de la Gran Depressió i el pressupost del ministeri devia ser molt just– i tenint en compte que, com ja hem explicat, una petita part dels ingressos del cònsol procedien d'un percentatge de les taxes consulars. El resultat va ser que en marxar Carner de Le Havre el consolat tenia un forat econòmic considerable. En una carta a Bofill i Mates de 21 de juliol de 1932 en què li demana ajuda, ho explica així:

Tu saps que jo visc bastant estretament del que guanyo: equilibri, en les circumstàncies d'ara, difícil. Han desaparegut, per considerable minva del moviment marítim, els pocs extres que hi havia en aquest consolat: els ingressos de la meva col·laboració en el diari s'han vist reduïts d'un cinquanta per cent: Carme, en virtut de dràstiques mesures xilenes, no pot retirar d'allí ni un sou, etc., etc. Aqueixes circumstàncies m'han anat endarrerint, sense que perdés l'esperança d'ajudar-me jo mateix d'alguna manera en un temps pròxim. Però sobtadament se'm planteja la immediata necessitat brutal de pagar tots els meus deutes, que pugen a poc més de cinc mil pessetes. He estat destinat a Hendaia, lloc que em permet fer passar a mos fills llurs exàmens de batxillerat, i és –segons en Carbonell– un tràmit previst per anar més tard a Tolosa: en fi, no puc dir que no, ni sabia anar-me'n d'ací sense pagar religiosament tots els comptes pendents, que si hagués continuat al Havre fàcilment hauria anat espaiant. (Epistolari 1995a, 105-6)

Carner demana al seu amic un préstec per pagar els deutes, i s'ofereix a tornar-l'hi amb el que li donin per una traducció que està acabant (una novel·la contractada per 1.800 pessetes) i amb quotes mensuals des d'Hendaia. Però en aquesta ocasió Bofill i Mates no el devia poder ajudar, perquè, com es veurà més avall, la incapacitat de Carner de cobrir el descobert a la comptabilitat consular de Le Havre va motivar una inspecció i l'obertura d'un expedient quan ja era a Hendaia. L'inspector, un funcionari de l'Oficina Tècnica de Contabilidad del ministeri, va aixecar acta de totes les irregularitats comptables,

---

19 Expedient de Josep Carner al MAE, informe de 1 de setembre de 1933, p. 3b.

va reconstruir la comptabilitat del consolat i va arribar a la conclusió, acceptada per Carner, que l'escriptor devia 9.395,67 francs a la caixa consular (el canvi, en aquells moments, oscil·lava al voltant de 48 pessetes per 100 francs, de manera que aquesta quantitat representava unes 4.500 pessetes; com a referència, en aquells moments un exemplar de *La Vanguardia* costava 10 cèntims, es podia llogar un pis gran i cèntric a Barcelona per 100 pessetes mensuals i l'agutzil d'un jutjat guanyava 3.000 pessetes anuals, de manera que la suma que l'excònsol devia no era pas menyspreable). Carner es va comprometre a restituir aquests diners i el ministeri li va imposar una nova sanció d'*apercibimiento*. Cal imaginar que a l'època de Carner a Le Havre, tot just després de la fusió de les carreres diplomàtica i consular, els consolats encara devien tenir molta autonomia comptable i administrativa i aquesta mena d'embolics, probablement agreujats per la crisi econòmica, no devien ser inusuals. Si no, costa d'entendre que el ministeri fos tan indulgent.

El 25 de juliol de 1932 Carner és destinat al consolat d'Hendaia,²⁰ als Pirineus atlàntics, a la frontera amb Espanya, un lloc que li va bé per la proximitat geogràfica i perquè permet que els fills cursin el batxillerat a l'institut a Sant Sebastià, on ell de fet resideix.²¹ Carner pren possessió del nou càrrec el 20 d'agost de 1932, i en cessarà el 17 de maig de 1934. El sou és molt semblant al de Le Havre i no gaire diferent del que tenia a Costa Rica vuit anys abans: 9.000 pessetes anuals, més 7.000 de despeses de representació i 2.500 per a material. Les estretors econòmiques, doncs, continuen. Les irregularitats comptables també: Carner arrossega el descobert de Le Havre. A més, Hendaia no és un bon consolat des del punt de vista retributiu, perquè no té gaire activitat.²²

El 14 de gener de 1934 Carner demana ajuda de nou a Nicolau d'Olwer. Li escriu:

L'estiu passat ha estat funest per a mi. La meva muller hagué de fer dues cures dispendioses, el meu fill sofrí un accident, etc. Això m'ha creat dificultats, i cercant de satisfer totes les meves obligacions abans no vingui un possible canvi pròxim, se m'ha acudit que potser vós em podríeu fer un gran servei en una forma que

20 A la correspondència amb Josep Carbonell hi ha constància de les gestions fetes abans de l'estiu de 1932 per obtenir el consolat de Tolosa de Llenguadoc (Epistolari 1994b, 184-7).

21 El 30 d'agost escriu a Josep Carbonell: «Visc davant per davant de l'església (a l'altra part del Bidassoa) de Fuenterrabia. Noies en pijames de calces acampanades, elegants en mànigues de camisa, papallonegen per aquests indrets *ara* agradables. A l'hivern això deu ésser una presó, una gàbia amb barres de pluja» (Epistolari 1994b, 189).

22 En una carta a Nicolau d'Olwer del 8 de gener de 1933, Carner descriu el càrrec a Hendaia com «de migradíssim rendiment» i de «pressupost deficitari» (Epistolari 1995b, 406).

procuro que sigui ben garantida. Veureu. | Tinc, i no és oportú de vendre en aquest moment, unes Cèdules del B. Hipotecari de l'Argentina, per 2.800 pesos nominals, dipositats a la Banca Marsans. A base d'aquesta garantia, que respon folgadamente de la quantitat de mil cinc-cents pessetes que em convindria d'obtenir en préstec, podria concertar amb vós (si no us resultés difícil o desavinent) el següent ajust: Us faria poder per a cobrar en nom meu els interessos d'aquestes cèdules (passen de 700 ptes. l'any) fins a refer-vos de la quantitat susdita, que jo, ben entès, m'afanyaria a reintegrar-vos pel medi més ràpid possible, si tinc, com espero, la fortuna d'ocupar-me de treballs editorials. No cal dir que en el poder hi hauria un reconeixement del deute per a tots fins útils. (Epistolari 1995b, 408-9)

Però l'amic no devia atendre la petició de Carner, perquè l'abril de 1934 el ministeri va enviar un inspector a Hendaia. Carner va explicar la situació a l'inspector, va reconèixer que devia força diners a la caixa consular, ho va justificar dient que havia tingut despeses extraordinàries a causa d'un accident greu del seu fill (que anant en bicicleta havia topat amb un cotxe) i va explicar que no els havia pagat perquè per fer-ho havia de vendre uns valors que tenia a Londres i a Xile que havien caigut molt de preu a causa de la crisi econòmica, però va donar ordres immediates per a la venda d'aquests valors al preu que fos i va regularitzar en part la situació. L'inspector del ministeri va quedar també en part satisfet. En l'informe que eleva al ministeri, conclou:

La responsabilidad del Sr. Carner al tomar fondos de la caja consular sin haber inmediatamente por lo menos hecho las gestiones precisas para reponerlos, aun teniendo presentes y aceptando los razonamientos suyos, es de gravedad. Pero a juicio del que suscribe subsanó esta falta en parte, remitiendo los balances que faltaban y reintegrando los fondos que faltaban en unos días nada más, desde que con mi presencia en Hendaya se le llamó la atención.²³

Tot i així, l'inspector calcula que Carner deu encara uns 8.200 francs francesos. Aquesta vegada, però, el ministeri no és tan indulgent. Considerant que «no parece haber alcance de caja pero sí graves irregularidades que no pueden pasar sin sanción disciplinaria» (segons diu una nota escrita a mà al peu de l'informe abans mencionat²⁴), el

---

23 Informe en paper del Ministerio de Estado titulat «Contabilidad», amb data 15 d'abril de 1934.

24 En aquella època era usual al MAE que els superiors deixessin constància de les decisions que prenien, amb les motivacions oportunes, en notes escrites a mà al peu o

funcionari responsable descarta la sanció de pèrdua de posicions a l'escalafó però proposa traslladar Carner a llocs en què no tingui control de fons. La proposta és acceptada i la decisió final és traslladar Carner al ministeri, sancionar-lo amb un nou *apercebimiento* i deixar en suspens, fins a una ulterior inspecció de la comptabilitat del consolat, la possible obertura d'un nou expedient. Cal imaginar que Carner va aconseguir pagar el que devia a la caixa consular, perquè no consta que aquest nou expedient s'obris.

A la vista de tots aquests embolics comptables i financers, no deixa de ser una ironia que Carner hagués ingressat a la carrera consular per garantir-se una mínima seguretat econòmica i que llavors es passés la vida fent equilibris per arribar a fi de mes i per quadrar els comptes dels consolats on estava destinat. Però Carner tenia dos fills i un pare a càrrec seu, i segurament les condicions econòmiques havien empitjorat des del seu ingrés. Als anys vint del segle passat Espanya vivia una època d'especial abundància pressupostària i el ministeri d'Afers Exteriors (llavors d'Estat) va poder fer inversions que encara es noten avui (les residències dels ambaixadors a les principals capitals europees van ser adquirides llavors). En canvi, després de 1929 les arques públiques espanyoles van acusar fortament la Gran Depressió.

El 7 d'abril de 1934 Josep Carner és destinat al Ministeri d'Estat com a Secretari de la secció de Política i Comerç. El sou era de 9.000 pessetes anuals. Va ser l'única estada a Espanya durant els seus divuit anys de carrera diplomàtica. Ja hem assenyalat més amunt l'anomalia que suposa que, en tants anys, Carner només tingués aquest curt càrrec al ministeri. Sorprèn, també, que només hi passés onze mesos. Això, avui, tampoc no seria possible: des de l'arribada de la democràcia la durada mínima ordinària d'una estada a Madrid és de dos anys. Aquells onze mesos de 1934 i 1935 van ser difícils per a Carner a causa dels problemes econòmics que arrossegava des de Le Havre. El sou al ministeri era relativament minvat –perquè no incloïa despeses de representació, que només es cobraven a l'estranger– i la vida a Madrid era més cara que a Hendaia o Le Havre. La seva dona i els seus fills es van quedar a Sant Sebastià, on els fills feien el batxillerat, cosa que devia suposar una dificultat addicional. A més, el 15 de gener de 1935 va morir el seu pare, Sebastià J. Carner, que els havia acompanyat fins aleshores.

---

al marge dels documents que els sotmetien els seus col·laboradors.

Durant aquests mesos, Carner, que no ha deixat de ser present en la literatura catalana,²⁵ va moure novament fils per trobar un lloc de treball que li permetés tornar a Barcelona, però no va tenir èxit. Ho explica el 24 de gener de 1935 en una carta escrita des de Madrid a M. Antònia Salvà (amb referència final a la suspensió de la Generalitat després dels anomenats «Fets d'octubre» de 1934):

M'he trobat en les circumstàncies més difícils de la meua vida, momentàniament reduït a 690 ptes. mensuals, car en aquest Ministeri no cobrem sinó una petita part del que se'ns dóna a l'estranger. M'he hagut de separar de la meua família, perquè no podia considerar la meua estada a Madrid sinó com una interinitat, i em treballava quelcom a Barcelona. Quan tot estava *embastat* perquè em creessin una càtedra de Literatures Novollatines, amb seminari, a Barcelona, caigué la Generalitat. (Epistolari 1997c, 366; cursiva a l'original)

No ens ha de sorprendre, doncs, que Carner demanés una altra destinació a l'estranger tan bon punt va poder. Apuntem de passada que durant aquells onze mesos l'escriptor va formar part dels cops de la delegació espanyola que assistia al Consell d'Administració de l'Oficina Internacional del Treball de la Societat de les Nacions, a Ginebra, com a assessor diplomàtic.

El 19 de febrer de 1935 Carner és nomenat cònsol a Beirut, al Líban. Pren possessió del càrrec el 20 de maig de 1935, i en cessarà el 10 de setembre de 1936. Era un consolat amb poca feina i, segons Albert Manent, va ser «un dels períodes més sedants i venturosos de la seva vida» (1982, 260). El sou era de 9.000 pessetes anuals, més 7.500 de despeses de representació. No consta a l'expedient que aquí el poeta tingués problemes econòmics, segurament perquè la vida era molt més barata que a França i que a Madrid. Carner continuava col·laborant a *La Publicitat*. Segons el canceller, el sefardita Sidi del Burgo, li pagaven 100 pessetes per cada article.²⁶ Albert Manent, però, ho posarà en dubte al pròleg del recull posterior d'aquests articles, *Del Pròxim Orient* (1973), i diu que la quantitat era segurament una facècia més de l'escriptor.

---

25 Carner continua publicant llibres amb èxit de vendes i un cert rendiment econòmic. En una carta a Nicolau d'Olwer de 14 de gener de 1934 li explica que d'*Els fruits saborosos* (La Mirada, 1928) «se'n vengueren, en 2 edicions, més de 2.000», i que *El veire encantat* (Lluís Gili), «aparegut pel maig de 1933, edició paper de fil, s'esgotà en 24 hores» (Epistolari 1995b, 409).

26 Tomás Alcoverro, «El poeta Josep Carner, en Beirut», a *La Vanguardia*, 12 de juliol de 1972. Vegeu també, del mateix autor, «El consulado de Carner en Beirut» (*La Vanguardia*, 26 de juny de 2005).

Carner comptava ser a Beirut un parell d'anys (Epistolari 1997c, 373), però el 26 d'octubre de 1935 hi va morir la seva dona, Carmen de Ossa, i allí va ser enterrada. En una carta a Agustí Calvet (Gaziel), director de *La Vanguardia*, Carner li demana que en doni la notícia i escriu:

la seva ànima lleial, inguariblement dreta, li havia congriat les més belles amistats en diversos països d'Europa i d'Amèrica per on passà. El seu enterrament, impressionant i sentidíssim, ha ajuntat les representacions de l'Alt Comissariat, autoritats de la República Libanesa, Delegació Apostòlica, Cos Consular, Universitat Nord-americana, Ordes religiosos, gent de totes les fes i de tots els estaments. Acabava de fer vint anys que érem casats i ara que, adolorit, puc abarcar tot aquest període íntim, us puc dir que estic orgullós que els meus fills l'hagin tinguda per mare. (Epistolari 1997a, 15)

Després de la mort de la seva dona Carner, comprensiblement, va maldar per marxar de Beirut. No ho va aconseguir fins al cap de nou mesos. Una de les persones a les quals va recórrer demanant ajut va ser, un cop més, Lluís Nicolau d'Olwer, en aquell moment governador del Banc d'Espanya. El 11 de febrer de 1936, li escriu:

No us vull enumerar misèries d'aquesta carrera. Només us diré que la contemplació del Ministeri de dins estant i el sol contingut i redacció de les ordres que rebo em fan pensar en aquella dita del macarrònic Aldavert en els dies de *La Renaixença*: 'Primer xinos que espanyols.' | No obstant tinc afecte a la meua carrera i li dono tot el que puc de mi mateix. No em fan cap enveja els ximplers i els exteriors a la idea o la sensibilitat republicana que hi veig prosperar: però tinc 52 anys i estic en una tongada greu de la meua vida: els meus fills han d'ésser aviats seriosament cap a llurs destins, i per a això, jo, que mai no he estat gaire demanadís, necessito armes. | I bé: La Publicitat no paga; el Sol, esdevingut conservador, publica un article meu cada tres mesos; l'Estat..., oh cap Nicolau!, d'ençà que sóc a Beirut (darrera de 9 mesos a Madrid amb 600 ptes. mensuals), després de les promeses més terminants d'un crèdit per a amoblament d'una gran casa buida, amb dos pisos, domicili i cancelleria, m'ha enviat al cap d'un any 4.800 francs francesos; tot i prenent que jo enviés reports circumstancials sobre l'Iraq, l'Iran i l'Afganistan, m'ha negat el modest concurs d'una dactilògrafa [...] | En fi, tota la resta a les vostres mans. | I passi el que passi comteu amb el viu agraïment del vostre vell amic. (Epistolari 1995b, 410-11)

El 12 de juny de 1936 hi torna:

He parlat ací amb diplomàtics espanyols de passatge, gaudidors de situacions privilegiades... I bé, qui, en aquesta carrera, voldrà mirar *verament* pel seu interès valdrà més que es faci monàrquic. Encara ara. Us prego que no m'abandoneu. Si no hi ha lloc vacant, ni esma de fer-lo, que el Ministre em cridi al Ministeri, *amb promoció i com solució interina*. (1995b, 411-12; cursiva a l'original)

Iniciada ja la Guerra Civil, Carner és ascendit amb caràcter interí, per ordre del 29 d'agost de 1936, a secretari d'ambaixada de primera classe i destinat a l'ambaixada d'Espanya a Brussel·les. S'hi incorpora el 18 de setembre de 1936. El sou era més alt: 12.000 pessetes anuals, més 10.000 de despeses de representació, però cal tenir en compte que, com que ja no s'ocupava de tasques consulars, Carner no hi cobrava cap extra pels drets obvencionals. Com a tots els alts funcionaris, de seguida se li va plantejar la necessitat d'optar entre els dos bàndols de la guerra. Josep Carner no ho va dubtar: va ser un dels cinquanta-quatre funcionaris de la carrera diplomàtica que es van mantenir lleials a la República espanyola. Eren poc més del deu per cent de la carrera: gairebé tres-cents cinquanta es van passar al bàndol franquista durant el primer any de la guerra (Viñas 2010). Per deixar clara la seva posició, Carner va aprofitar un despatx de caràcter administratiu de 31 de maig de 1937 en què comunicava que l'ambaixador Ángel Ossorio²⁷ havia cessat i quedava ell d'Encarregat de Negocis interí a Brussel·les fins a l'arribada del nou ambaixador, per escriure: «Con este motivo, reitero mi perfecta adhesión al Gobierno de la República Española así como mis votos por el triunfo de nuestra causa, que es, con atisbo de altísimos destinos españoles, la de la Civilización y la Humanidad».²⁸ Amb aquesta declaració explícita, Carner volia fer constar enllà de tot possible dubte la seva adhesió a la causa republicana en el moment en què quedava circumstancialment al capdavant d'una ambaixada.

A Brussel·les, Josep Carner hi va conèixer qui seria la seva segona dona, Émilie Noulet, professora de literatura de la Universitat Lliure de Brussel·les especialitzada en la poesia simbolista francesa.²⁹ S'hi van casar el 10 d'agost de 1937, quan ell ja estava destinat a París:

---

27 Ángel Ossorio y Gallardo (1873-1946), polític demòcrata-cristià, havia estat ministre de Foment l'any 1919 amb Antonio Maura i degà del Colegio de Abogados de Madrid entre 1930 i 1933. Abans, havia estat governador civil de Barcelona (1907-1909) i va dimitir, durant la Setmana Tràgica, quan la ciutat va ser posada sota jurisdicció militar. Va ser l'advocat defensor de Lluís Companys després dels Fets d'Octubre. Més tard va ser ambaixador d'Espanya a França, Bèlgica i Argentina, on finalment s'exilià.

28 Expedient de Josep Carner al MAE.

29 Sobre ella, vegeu Marià Manent, «En la mort d'Émilie Noulet, vídua de Carner» (*Avui*, 10 de setembre de 1978) i Jaume Subirana, «Émilie Noulet, la virtut de l'admiració» (*El País, Quadern*, 25 de juliol de 2002).

el 27 de juny de 1937 Carner havia estat ascendit a ministre plenipotenciari de tercera classe i destinat a l'ambaixada d'Espanya a la capital francesa, on prendrà possessió el 23 de juliol (i cessarà el 31 d'octubre de 1938). El sou era en aquest cas de 14.000 pessetes anuals, més 19.000 de despeses de representació. Esdevé així el número dos de l'ambaixada a la capital francesa, un lloc de primer nivell i en un moment clau per al suport exterior a la causa republicana. L'ambaixador era Ángel Ossorio y Gallardo, el mateix que havia tingut Carner a Brussel·les: la promoció del poeta es va produir a proposta seva. Aquest període de la carrera de Carner devia ser particularment agitat a causa de la guerra i de les intrigues de les cancelleries europees. A França, la Guerra Civil espanyola dividia l'opinió pública i era motiu d'encesa discussió política. El govern francès de Léon Blum, malgrat ser un front popular molt semblant al govern republicà, va proposar l'agost de 1936 a les potències europees la política de no intervenció. Aquesta política va privar la República de l'ajuda de les democràcies europees, però no va impedir que Alemanya i Itàlia ajudessin els alçats, i va tenir un efecte decisiu en el desenvolupament i desenllaç de la guerra.

L'ambaixada de París tenia la difícil missió d'intentar contrarestar l'hostilitat del Quai d'Orsay (el ministeri d'Afers Exteriors francès) a la República. L'ambaixador francès a Madrid era obertament pro-franquista i el govern de París no el va substituir fins a l'octubre de 1937: la República necessitava comprar armes a França i calia que el govern francès no ho impedís. Tot això convertia l'ambaixada espanyola a París en un lloc d'una importància capital. Hi va haver moments que la política exterior de la República es dirigia des d'allà. Un dels funcionaris de l'ambaixada era el periodista Eugeni Xammar, company de tertúlies i de facècies intel·lectuals de Carner des de feia molts anys, que va ser incorporat a la carrera diplomàtica per les autoritats republicanes (no sense resistència³⁰). Xammar era el cap del servei de premsa de l'ambaixada i a les seves memòries (*Seixanta anys d'anar pel món*) va deixar constància del paper capital que aquella ambaixada va tenir durant la guerra.

Tot plegat no va impedir a Carner continuar escrivint: treballa, per exemple, en el que acabarà sent *Nabí*. En una carta a Nicolau d'Olwer de 19 de setembre de 1938 diu: «Tinc molt avançat el poema *Jonàs*, que potser ultrapassarà els 1.200 versos» (Epistolari 1995b, 418). Un dels cants del poema, el quart, havia aparegut l'estiu de 1937 a París a la revista *Mesures* (amb traducció d'Étienne Vauthier), i el primer cant, titulat «Jonàs (fragment)», apareixerà al novembre de 1938 al penúltim número abans de l'exili (el 92) de la *Revista de Catalunya*,

30 «En Xammar ha estat nomenat secretari de 2^a. La cosa no ha pas caigut gaire bé», escriu Carner a Lluís Nicolau d'Olwer el 16 de setembre de 1937 (Epistolari 1995b, 415).

amb Armand Obiols com a redactor en cap (Coll 2012, 34-5). Carner l'havia lliurat a Carles Pi i Sunyer, Conseller de Cultura de la Generalitat, a París el 19 d'octubre, destinat a les edicions de la Institució de les Lletres Catalanes.

El 2 d'octubre de 1938, després que Ossorio y Gallardo deixés l'ambaixada a París, Josep Carner és nomenat Encarregat de Negocis a Bucarest. En aquells moments la República només tenia ambaixadors a les capitals de primer ordre com París, Londres, Buenos Aires, etcètera. Les altres ambaixades a Europa estaven a càrrec de funcionaris acreditats com Encarregats de Negocis –un nivell una mica més baix des del punt de vista formal– que actuaven en la pràctica, a tots els efectes tret dels purament protocol·laris, com ambaixadors. Romania no era un país de primera línia per a la política exterior espanyola, però, com explica Àngel Viñas (2010), era important per una circumstància molt precisa: produïa petroli, i els vaixells amb rumb a la Unió Soviètica s'aturaven a Constanza. Durant la guerra, el subministrament de combustible va tenir una importància capital. El nomenament de Carner representava sens dubte un ascens i un reconeixement professional. És possible, però, que aquest ascens no s'hagués produït en circumstàncies normals, ja que Carner havia ingressat gran a la carrera i, si no hagués estat perquè el noranta per cent dels diplomàtics s'havien passat als 'nacionals', segurament el lloc hauria estat ocupat per un funcionari amb més antiguitat. Però de totes formes representava una promoció indubtable. Malauradament, però, les circumstàncies de la guerra ja no van fer possible que Carner prengués possessió del càrrec. Encara trobem a l'expedient un document amb encapçalament del Ministerio de Estado i data 30 de desembre de 1938 en què

El Jefe de Sección de Claves saluda al de Contabilidad y le participa que por orden de la Superioridad, fecha 3 de los corrientes, se ha encargado al Excmo. Sr. D. José Carner del reparto del material de claves en El Cairo, Atenas, Sofia, Ankara, Istanbul, Belgrado, Praga, Odessa y Bucarest.³¹

---

31 Expedient de Josep Carner al MAE. Probablement es tractava de centralitzar a Bucarest la distribució de material de xifra per a les representacions a les ciutats enumerades, cosa que no es devia portar a terme perquè Carner ja no s'hi va incorporar a causa de la derrota republicana.

6 Darrers actes

Carner va ser declarat «separado del Servicio» per un Tribunal Seleccionador del bàndol franquista el 26 de febrer de 1938. A partir d'aquell moment, i fins al 12 d'abril de 1940, tenia l'oportunitat de recórrer la decisió. Per tenir alguna possibilitat d'èxit, s'hauria d'haver declarat lleial al nou règim i hauria hagut de presentar una declaració jurada omplint un qüestionari molt detallat on expliqués la seva actuació durant la Guerra Civil. No ho va fer, i el 2 de novembre de 1940 («por fallo nº 493») el Tribunal de Revisión de Expedientes de Depuración de Funcionarios va confirmar per unanimitat i amb caràcter definitiu la seva separació de la carrera diplomàtica. Josep Carner, el seu fill Josep i la seva dona Émilie Noulet es van acollir al Servicio de Evacuación de Republicanos Españoles (SERE) establert per Juan Negrín, i es van exiliar a Mèxic. La filla, Anna Maria, se'n va anar a estudiar als Estats Units amb una beca. A Mèxic, Carner, molt ben rebut pels cercles intel·lectuals, seria nomenat professor extraordinari de la facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Mèxic i va ser un dels membres fundadors del Colegio de México. En acabar la Segona Guerra Mundial ell i la seva dona van retornar a Bèlgica i es van establir a Brussel·les, on Carner va morir el 4 de juny de 1970, al cap de dues setmanes d'un breu retorn a Catalunya (Subirana 2000).

L'expedient personal de Carner a l'arxiu del MAE es tanca amb dos documents de 1993 que fan referència a la seva filla. El 14 de desembre de 1993, el cònsol general d'Espanya a Ginebra, Emilio Barcia, s'adreça al subdirector general de Personal del MAE per comunicar que Anna Maria Carner de Ossa, filla de Josep Carner, nascuda a Barcelona l'any 1916, s'ha presentat al consolat preguntant si li correspon cap pensió per ser filla d'un diplomàtic depurat després de la Guerra Civil. La resposta del MAE va ser positiva: el 20 de desembre el subdirector general de personal del MAE, Javier Nagore, comunica al cònsol general que la concessió de la pensió és possible, en aplicació de l'Estatuto de Clases Pasivas de 22 d'octubre de 1926. Li adjunta la llista de documents que cal presentar i un certificat dels serveis prestats per Josep Carner que cal incloure a l'expedient. Podem suposar que la pensió es va concedir quan Anna Maria Carner, assistida pel consolat general a Ginebra, la va sol·licitar. A l'expedient del MAE, no hi consta la suma.

Taula de destins, nivells i dates de la carrera diplomàtica de Josep Carner

Càrrec	Lloc	Nomenament	Presa de possessió	Cessament
Více-cònsul	Gènova	01-01-1921	14-03-1921	01-09-1924
Cònsul de 2ª classe	San José de Costa Rica	12-06-1924	10-10-1924	15-11-1926
Cònsul de 2ª classe	Mogador	27-08-1926	No en pren possessió	
Cònsul	Le Havre	16-02-1927	01-03-1927	17-08-1932
Cònsul	Hendaia	25-07-1932	20-08-1932	17-05-1934
Secretario de Sección. Asesor diplomático	Madrid, Ministerio de Estado	07-04-1934		19-02-1935
Cònsul	Beirut	19-02-1935	20-05-1935	10-09-1936
Secretario Embajada 1ª classe (Encargado de negocios de 31-05 a 29-06-37)	Brussel·les	29-08-1936	18-09-1936	23-07-1937
Ministro Plenipotenciario de 3ª classe. Ministro Consejero	París	27-06-1937	23-07-1937	31-10-1938
Encargado de Negocios	Bucarest	02-10-1938	No en pren possessió	

Bibliografia

- Calders, P. (1964). *Josep Carner*. Barcelona: Alcides. Biografies populars 15.
- Carner, J. (1986). *El reialme de la poesia de Josep Carner*. A cura de N. Nardi i I. Pelegrí. Barcelona: Edicions 62. L'alzina 12.
- Carner, J. (1992). *Poesia*. Text de l'edició de 1957 revisat i establert per J. Coll. Barcelona: Quaderns Crema.
- Carner, J. (1994). *En els tròpics*. Recull i presentació de J. de Déu Domènech. Barcelona: Quaderns Crema. Biblioteca mínima 34.
- Coll, J. (2012). «Introducció a la història del text». Carner, J., *Nabí*. Edició de J. Coll. Barcelona: Labutxaca, 31-51.
- Epistolari (1994a). «Epistolari entre Josep Carner i Jaume Bofill i Mates», transcripció de C.-J. Guardiola, introducció i notes de J. Medina. Manent, A.; Medina, J. (a cura de), *Epistolari de Josep Carner*, vol. 1. Barcelona: Curial, 67-170.
- Epistolari (1994b). «Epistolari entre Josep Carner i Miquel Utrillo i Josep Carbonell», a cura de V. Panyella. Manent, A.; Medina, J. (a cura de), *Epistolari de Josep Carner*, vol. 1. Barcelona: Curial, 171-201.
- Epistolari (1994c). «Epistolari entre Josep Carner i el pare Miquel d'Esplugues», a cura de J.A. Paloma. Manent, A.; Medina, J. (a cura de), *Epistolari de Josep Carner*, vol. 1. Barcelona: Curial, 203-39.
- Epistolari (1994d). «Epistolari entre Josep Carner i Xavier Tusell», a cura d'A. Manent. Manent, A.; Medina, J. (a cura de), *Epistolari de Josep Carner*, vol. 1. Barcelona: Curial, 353-87.
- Epistolari (1995a). «Epistolari entre Josep Carner i Jaume Bofill i Mates, II», a cura de J. Medina. Manent, A.; Medina, J. (a cura de), *Epistolari de Josep Carner*, vol. 2. Barcelona: Curial, 45-129.
- Epistolari (1995b). «Epistolari entre Josep Carner i Lluís Nicolau d'Olwer», a cura de M. Albet i E. Duran. Manent, A.; Medina, J. (a cura de), *Epistolari de Josep Carner*, vol. 2. Barcelona: Curial, 393-432.
- Epistolari (1997a). «Epistolari entre Josep Carner i Agustí Calvet 'Gaziel'», a cura de M. Llanas i Pont. Manent, A.; Medina, J. (a cura de), *Epistolari de Josep Carner*, vol. 3. Barcelona: Curial, 9-15.
- Epistolari (1997b). «Epistolari entre Josep Carner i Joan Grau Puig i Antoni Vila i Arrufat», a cura d'A. Manent. Manent, A.; Medina, J. (a cura de), *Epistolari de Josep Carner*, vol. 3. Barcelona: Curial, 51-9.
- Epistolari (1997c). «Epistolari entre Josep Carner i Maria-Antònia Salvà», a cura de L. Julià i Capdevila. Manent, A.; Medina, J. (a cura de), *Epistolari de Josep Carner*, vol. 3. Barcelona: Curial, 153-490.
- Figueres, J.M. (2016). *Periodistes indòmits. Guerra civil i exili*. Barcelona: Base.
- Manent, A. (1982). *Josep Carner i el noucentisme. Vida obra i llegenda*. Segona edició. Barcelona: Edicions 62. Llibres a l'abast 76.
- Marsillach, A. (1920). «Un Cónsul separatista». *El Imparcial*, 30 de diciembre.
- Pla, J. (1968). *Obra completa*. Vol. 21, *Homenots, tercera sèrie*. Barcelona: Destino.
- Prosas (1981). *Prosas escogidas. Homenaje a Josep Carner*. Prólogo de G. Díaz Plaja. Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores.
- Schneeberger, A. [1922]. *Anthologie des poètes catalans contemporains depuis 1854. Choix de poèmes traduits, précédés de notices bio et bibliographiques et d'un essai sur la littérature catalane depuis les origines*. Paris: J. Povolozky et Cie Éditeur.
- Subirana, J. (2000). *Josep Carner, l'exili del mite (1945-1970)*. Barcelona: Edicions 62.
- Viñas, Á. (dir.) (2010). *Al servicio de la República. Diplomáticos y guerra civil*. Madrid: Marcial Pons Historia.

